

МИЛЛӘТ ХАҚЫНА ЖАНАТЫП

Олы көн бәйрәмнәре тирәсендә
"Мыйдан" телеканалынан 2017 елда
Яр Чаллы шәһәрнәдә узган "Керәшеннәр жырыу эйтә" фестивален күрсәттөләр. Дүрт сәгатьлек тамашаны
таңын бер тапкыр карағач, элеге
чараны оештыручи, Татарстанның
халық артисты, Яр Чаллы керәшеннәр
оешмасы жылзакчесе Виталий
Агапов белән әңгәмә көрдүк. Россия
буенча сибелеп гөмер итүче карен-
дәшләрне барлау, "Керәшеннәр жырыу эйтә" проектының узен-
чалеге нәм халыкны бергә түпнәу
очен юналтелгән чараларны уз-
дыму түрүндә сөйләштөк.

Виталий АГАПОВ:

“Кемдер жырыуны жырлый,

ә без – әйтәбез!”

– Виталий Васильевич, “Керәшеннәр жырыу эйтә” фестивале керәшеннән дөньясында иң популяр проексларның берсе. Элеге чараны уздыру идеясе кайда нәм никеч килде?

– 1991 еллардан ук күчелемә йөрткөн уйлар иде бу. Ул вакытта халыкта мили үзәнинң уянган чоры. Татар ижтимайлы оешмасы да, керәшеннәр проблемасы да беренчे тапкыр Чаллыда тузы. Беренчедә тапкыр Чаллы шәһәренен татар ижтимайлы Үзәге кочагында башладык. Кырыс чорлар – Советлар Союзының тарафынан бетмәгән, яшь Россиянен аягына басматан вакыттары бу. Элбette, беңзә карат күп со-раулар да буландыр. Без, активистлар, төрле жирләрдә эшләүчеләр иде. Мин, маслән, Эчке эшләр министрлыгының хәбәрләрни сундерчеләр системасында идем, а иңдә талоләр бөтенләй башкача. Бу жылышларга йөри башлағач, кулымга повестка төттүрүп, әңгәмә корырга чакыртканын да хатерлим. Менә шуларны узып, Ходай биргән талант нәм көч белән алга таба барам. Халыкынчен ишши алганымы соенем.

“Мин керәшеннәр” дип, күкрәк сугып кына, халкы очен бер нәрсә эшләмичә иөрүчеләр да бар. Менә шундый кешеләр сирәк, а аз сейләп, эш эшләүчеләр кубрак булсын иде. Керәшеннән туындына керәшеннәр буллып булмый эле ул. Бәлки, аның чыбык очы гына керәшеннәр?, Ләkin кечкенә халкы очен зур эшләр ишләп, бүтәннәр алдында аны аеклы текдим итүче, минемча, элбette, Ходай алдында зур эш башкаручы ул.

25 елдан артык Чаллы шәһәре күлемнән Питра, Нардуган бәйрәмнәре уза. Түбән Камада Оло көн бәйрәмен оештыралар. Авылларда күп алар, а менә мондый чараларны накъ шәһәрдә уздыру аерым таләпләр сорый. Туган авылым Сөвәләйде да ансамблардың оештыралар, концертлар белән йөрдөк. Халыкын белән мин дә үстем. Ускеч, бәйрәмнәр белән нәм жырлап-биен кенә яшәп тә булмый. Заманча чаралар киәклеген айдыйсын, нәм менә шул

чараларның берсө – “Керәшеннәр жырыу эйтә” проекти инде.

– Элеге фестиваль бернича форматта уза. Шулар түрүндә да әйтеп китсәрез иде.

– Ишмәннән ук керәшеннән, узен-чалекле икәнне күрән. “Сез нига әйтәсөз жырыуны, ә жырламыйсыз”, дип бүтән миллат кешеләре да еш сорый. Исенмендә аның жисеме. Керәшеннәр жырламый, ә жырыу эйтә. Эләгрәк беңзән халык түйлар-вакытында да, опера-радагы шикелде, жырлап сойлошкан, арапашкан. Без рухи яктан бай халык. Бу керәшеннәр жырлый белми дигән сүз түгел, киресенчә, без жырлап сейлашбәз, анлашабыз, арапашабыз.

“Керәшеннәр жырыу эйтә” проекти эчендә биш юнәлштәгә аерым фестивальләр бар. Беренчесе 2011 елда, керәшеннәр ансамбларында нәм танылган, яшь жырлылар бергә бер бүкет булып халыкка тәкъдим итделе.

Икенче тапкырында олылар ансамбларда арасында конкурс-фестиваль – итеп оештырыйлар. Монда ансамблар үзләренен якларында булган гореф-гадатларне, Йолаларны, бай-рәмнәрне курсаттеләр. Шул ук вакытта, ансамбл жырчылары нәм музыкантлары аерым конкурста катнаштылар.

Оченче юнәлеш – күтпаштышты (много-голосие) жырлауда. Беңзән халык узен-чалекле итеп жырлый. Эйтик, ә биләр беренчө, икенче, оченче тавышка түгел, а ничек яштап өйрәннәнәр, шулай жырлылар. Алар аерым жырлагандан бу дерес нәрсә дә түгел сыман, а менә барысы бергә күшүлүп жырлагандан матур чөчак букеты шикелле, бай яңгыры. Эмма шуны да әйтим, керәшеннәр жырлау ысууллары (табигый күтпаштыштылыш) ягынан, беңзән бара. Хәзер күтпаштыштылыш булса да, ул классик формада гына. Алай итеп руслар да, татарлар да жырлый. Грузиннарның күп-

тавышка жырлавын бүтән халыклар белән чагыштырып булмаган шикелле, керәшеннәр да жырлыларны узенчөлекле итеп башкара. Менә шушы фестиваль кысаларында шул узенчөлекле торғызысы иде.

Тагын бер юнәлеш – “Чибәр түти” конкурсы. Анысын элеге тобе-тамыры белән жилкетеп уздырган юк. Монда кияүде булган чибәр түтиләр күтпашлырда ярышларда үзләрен сыйни. Минем аны елеше генә Сөвәләйдә нәм “Нардуган” да уздырганым да бар. Монда катынашулылар керәшеннән дөньясында кайнаш торған актив чибәр түтиләр булырга тиеш.

“Түм жондозы” яшь башкаручылар фестивален бик хуплыйм. Балаларда

тебегез, тамырыгыз – керәшеннәр. Без – туганнар, бер-беребезга, күнкаларга йөрәшебез, без сөзне күтәргән шикелле, сөз да безгә булышырга тиешсез”, дидем. Алар 16 мәннән 8 мәнгә калды – урыслаша барадар. Э менә без, Татарстан керәшеннәре, тырыша торгач, 18 мәннән 30 мәнгә життек.

Аларның тарихи тутан жириләре са-налган тәбәк – Башкортстанның Бакалы районында да керәшеннәр тик торғаннан гына барлыкка килмәгән. Алар анда Зәй, Яна Чишме, Чаллы, Мамадыш крәпостларынан күмәп күлгәннәр. Мина, беренче күлгәннәрдә “Виталий, син нәкъ Парижларча сойношасен”, диделәр, “Эзэй бийләр” жырын алар да жырлый. Ләкин “Төмбәй буйлары”

үзебезнән мәдәнияттә маҳаббәт үтәтмасак, өйрәтмәсөк, күтпаштышлык ына түгел, беңзән жыр-культурабызы да югала-чак. Шул ук вакытта, өлкөннөргө игти-бары киметсәк, балалар жыр байлыкларын кидай алыр?

Бишенче тәре – кечкенә ансамбларда сөхнәдә жырлыштырып ярыштыру. Алар бу юнәлштә житди нәм уен жырлары – тәкмаклар башкара.

– Проектның перспективасын ничек күрәсөз?

– Бүтән миләт вәкилләре дә әлеге про-ектка соклану белләре. Керәшеннәр жырлама-шының генә жырлап, алла кая китә алмайыбыз. Без, татар төле мохитене яшибез. Күтпаштышны ургат телле халыкка – татарларга, башкортларга жит-керергә кирек. Хәзер керәшеннәр түрүндә “дүнгиз”, “таре” ишкимстуле сүзләр сирәгәнде. Ченки уз вакытында андый милләтчеләргә башкарған эшиләрбез, бәйрәмнәрбез белән жавап бирә бел-дек. Жәри, Күшай, Ләкә, Зәй Питрауларын күрдөләр. Икенче яктан Караганда, без, ниндә гена кысан вакытларда да, үз динебезне, телебезне, күтпаштышны саклап кала алдык. Менә нағайбаклар, кан кардашләрбез, 250 еллап инде чит-тә яшиләр. Аларның телләре дә әллә кайчан урыска күчеп бегәрә мөмкән иде. Дөрес, хәзер алар отырып үрсәләштә барадар инде.

– Күтпаш түгел генә аларга да ба-рып кайттыгыз. Андагы тутапнарының да читтә калдырымыйсыз.

– Бу юлы баргач, үлкәнне да әйттәм. “Сез үзегезине дани халык итеп күрсәтмәгез. Сез бездин нәм нигезегездан башка гына туган халык түгел. Сезнен

дип, берән узгәртеп кена. Борынгы жырларбызы, диләр. Э бездә ул жылар Кәләй, Сөвәләй нәм Якты Күл авылла-рында гына жырланы. Менә кайда ул та-мырлар!

– “Керәшеннәр жырыу эйтә” фес-тивале Бөтән Россия күләмнән да. Нагайбаклардан да ераграк карен-дапларне ничек барлыксыз?

– Их яхши унышларының берсе – Самара елкәсө Назаровка авылы керәшеннәр белән танышу булды. Анда “Натурай” ансамбл бар. Башта аларны Нардуган бәйрәмнән чакырдым. Хәт-ремдә, болар сөхнәгә чыгарга да калтырап торчы түтилә иде. Аларның рай-он житкеләре белән дә арапаштым. Шулай итеп, бернича костюм тектер-деләр, Аллар шәкәр, бүтгентесе көндә матур гына ижат итвлар. (Әле күтпән түгел генә ансамбл халык исеме алды – ред.) Красноярск керәшеннәр түрүндә да иштәткән бар иде. Анда Пиров районының Комаровка авылында булдым. Аларның да, әйдәкләр, фестивальгә алыш килдек. Аннары, аппетит зиаганда кила диләрмә эле (жәл), кармакнар ерак-карак сала башлайык. Иркутск елкәсөнен Нукут районы Харәтә авылыннан да Республика керәшеннәр жыгытъянета, карендәшләрдан хатлар күлгөн бар иде. Житакчеләре белая сәйлашканда әнладым, алар керәшеннәрне бөтәнләй белмидер, дөрөгрәт, онтып бетер-гәннәр инде. Анлату эшләрне алыш баргач, транспорт чыгымнарын уз-естемә алыш, фестивальга китердек боларны да. Яшерен-батырып түгел, ул ансамбл инде нык-кына татарлашкан, киенәнәр (Дөвами 8 биттә)